

Wojciech Hofmański

 <https://orcid.org/0000-0003-4902-0945>

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Poznań, Polska

Potencjał komunikacyjny polszczyzny – *code mixing* w perspektywie postaw odbiorców. Badania wstępne na nienormatywnym materiale językowym

The Communicative Potential of Polish: Code Mixing from
the Perspective of Recipients' Attitudes. Preliminary Research
on Non-Normative Linguistic Material

Abstract: The article presents a procedure for conducting an innovative analysis of utterance functioning featuring code mixing, from the perspective of assessing the impact of deviations from linguistic norms on the attitudes of recipients of communication involving closely related languages. It thus falls within the scope of contact linguistics, primarily its experimental branch. Particular focus is placed on the communicative potential of Polish and the phenomenon of West Slavic intercomprehension, illustrated by a linguistic stimulus (which also serves as the basis for the discussed communication experiment). The ultimate goal of the presented research is to verify the attitudes of recipients and to examine the degree of potential correlation between the assessment of communication difficulties and the actual decoding capabilities regarding the informational value of communication with ambiguous linguistic affiliations within closely related West Slavic ethnolects, from a symmetrical perspective, i.e., from the perspective of recipients who are native users of both languages in the pair. Statistical tools were employed during the research, enabling precise illustration of the observed processes. The analysis confirmed a clear tendency among representatives of the research group to focus attention on native ("familiar") features of the linguistic stimulus. However, no correlation was found between the subjective perception of cognitive difficulty and the objective ability to access key informational content.

Keywords: Polish language, Slavic languages, intercomprehension, code mixing, communicative language awareness

Abstrakt: Artykuł przedstawia procedurę przeprowadzania nowatorskiej analizy funkcjonowania wypowiedzi z cechami *code mixing* w perspektywie oceny wpływu zakłóceń normy językowej na postawy odbiorców komunikatu obejmującego kontakt blisko spokrewnionych języków. Analiza wpisuje się tym samym w zakres lingwistyki kontaktowej – przede wszystkim jej eksperymentalnego wariantu. Przedmiotem szczególnego zainteresowania uczyniono zarówno potencjał komunikacyjny polszczyzny, jak i sam fenomen zachodniosłowiańskiej interkomprensji, który zilustrowano bodźcem językowym (stanowiącym jednocześnie podstawę omawianego eksperymentu komunikacyjnego). Celem finalnym prezentowanych badań jest zweryfikowanie postaw odbiorców oraz stopnia ewentualnej korelacji pomiędzy oceną trudności

komunikacyjnych a realnymi możliwościami dekodowania wartości informacyjnej komunikatu o niejednoznacznej przynależności językowej w obrębie najbliższej spokrewnionych etnolektów zachodniosłowiańskich w ujęciu symetrycznym, tj. z perspektywy odbiorców będących rodzimymi użytkownikami obu języków w parze. W trakcie badań wykorzystano narzędzia statystyczne, dzięki którym możliwe stało się precyzyjne zilustrowanie obserwowanych procesów. W toku analizy potwierdzono wyraźną tendencję przedstawicieli grupy badawczej do koncentrowania uwagi na rodzimych („swojskich”) cechach bodźca językowego. Nie wykazano przy tym korelacji między subiektywnym poczuciem trudności poznawczej a obiektywną możliwością uzyskania dostępu do kluczowych wartości informacyjnych.

Słowa kluczowe: język polski, języki słowiańskie, interkomprehensja, *code mixing*, komunikacyjna świadomość językowa

Wprowadzenie

Niniejszy artykuł jest próbą przeprowadzenia nowatorskiej analizy funkcjonowania wypowiedzi z cechami *code mixing* w perspektywie oceny wpływu zakłóceń normy językowej na postawy odbiorców komunikatu obejmującego kontakt blisko spokrewnionych języków. Przedmiotem szczególnego zainteresowania uczyniono tym samym zarówno potencjał komunikacyjny polszczyzny, jak i fenomen zachodniosłowiańskiej interkomprehensji, który zilustrowano bodźcem językowym (stanowiącym jednocześnie podstawę omawianego eksperymentu komunikacyjnego). Celem finalnym serii rozpoczętych badań jest zwerifikowanie postaw odbiorców oraz stopnia ewentualnej korelacji pomiędzy oceną trudności komunikacyjnych a realnymi możliwościami dekodowania wartości informacyjnej komunikatu o niejednoznacznej przynależności językowej w obrębie najbliższej spokrewnionych etnolektów¹ zachodniosłowiańskich w ujęciu symetrycznym, tj. z perspektywy

¹ W niniejszym studium termin *etnolekt* jest – za Jolantą Tambor – rozumiany szeroko, tj. jako mowa pewnej grupy ludzi (Tambor, 2008: 116). Tym samym nie uwzględnia to konieczności występowania komponentu mniejszościowego, co z kolei definicyjnie postuluje środowisko socjolingwistów czeskich (por. Nekvapil, Sloboda, Wagner, 2009: 45). Rozróżnienie to ma charakter kluczowy dla przyjętej optyki dwuaspektowo. Po pierwsze, ze względu na podkreślanie zasadności badań na materiale nienormatywnym / niestandardowych odmianach języka, a po drugie – z uwagi na brak związku wykorzystywanego w eksperymencie bodźca językowego z odmianą regionalną lub środowiskową języka.

odbiorców będących rodzimymi użytkownikami obu języków w parze. W toku prac wykorzystano narzędzia statystyczne, dzięki którym możliwe stało się precyzyjne zilustrowanie obserwowanych procesów².

Cele ogólne związane z prezentowanym tu etapem badań to:

- uzupełnienie ogólnej teorii interkomprehensji;
- usystematyzowanie pojęć kluczowych dla opisu zjawisk wchodzących w zakres zainteresowania lingwistyki kontaktowej w kontekście (zachodnio-)słowiańskim i środkowoeuropejskim ze szczególnym uwzględnieniem komunikacyjnej świadomości językowej³ oraz *code mixing*⁴;

² Wyliczenie podstawowych statystyk opisowych, przygotowanie grafów obrazujących udział poszczególnych obserwacji w całości próbki, a także sporządzenie wykresu punktowego w celu oceny korelacji pomiędzy zmiennymi nastąpiło przy wykorzystaniu funkcjonalności MS Excel na podstawie wcześniej przygotowanej matrycy. Za eksperckie wsparcie analizy statystycznej dziękuję M.Sc. et Mgr. Wojciechowi Bełchowi, kierownikowi Laboratorium Planowania i Projektowania Partycypacyjnego UCEEB Politechniki Czeskiej w Pradze.

³ Na komunikacyjną świadomość językową składają się dwa nakładające się na siebie zakresy – analogicznie, jak ma to miejsce w przypadku nowszych interpretacji (komunikacyjnej) kompetencji językowej (por. ESOKJ, 2003: 99–100). Pierwszy z nich ma wymiar systemowy (odnoszący się do potencjału wyboru i wykorzystania jednostek), drugi natomiast interakcyjny. „Wymiar systemowy stanowi składową płynnie przechodzącą w kompetencyjną wrażliwość językową. Zawiera w sobie tradycyjnie rozumiane sądy i przekonania na temat czynnie wykorzystywanego kodu językowego. Wymiar interakcyjny komunikacyjnej świadomości językowej jest przy tym odpowiedzią na niezmiennie aktualne pytanie o autentyczne posługiwanie się językiem jako narzędziem kreowania relacji społecznych. Jego socjopragmatyczny charakter warunkuje – zgodnie z teorią umysłu – porozumienie. Odpowiednio rozbudzona komunikacyjna świadomość językowa pozwala bowiem wykorzystać arefleksyjne (intuicyjne) procesy poznawcze” (Hofmański, 2021: 133), a co za tym idzie – może być uznana za psychologiczny fundament fenomenu interkomprehensji.

⁴ *Code mixing* rozumiany jest tu jako używanie jednego lub więcej języków do konsekwentnego przenoszenia jednostek językowych z jednego języka do drugiego,

- zilustrowanie metod eksperymentalnych i prezentacja potencjału badawczego problematyki niepodejmowanej dotychczas w zakresie prac nad fenomenem rozumienia transjęzycznego na obszarze Słowiańszczyzny.

Wśród celów szczegółowych można z kolei wyróżnić:

- zbadanie postaw natywnych użytkowników języka wobec bodźca językowego o charakterze nienormatywnym, który związany jest z interkomprehensyjnym statusem wypowiedzi;
- zweryfikowanie relacji pomiędzy subiektywną oceną trudności rozumienia wypowiedzi a obiektywną możliwością przetwarzania wartości informacyjnej komunikatu;
- przygotowanie podstawy do badań komparatywnych z wykorzystaniem tego samego modelu w przestrzeni drugiego ze współwykorzystywanych kodów.

Badania interakcji językowych

Przeprowadzone analizy wpisują się w nurt badań polonistycznej i – szerzej – sławistycznej lingwistyki kontaktowej. Publikowane dotychczas prace poświęcone interkomprehensji i kontaktom języków blisko spokrewnionych miały raczej odmienny profil, który można określić jako ogólny (Hofmański, 2015), socjolingwistyczny (Nábělková, 2008), teoretyczno-systemowy (Hofmański, 2019, 2021) czy wreszcie pragmalingwistyczny/glottodydaktyczny (Gębał, 2016; Saturno, Gębał, 2022). Procedury o charakterze eksperymentalnym nadal wydają się rzadkością. Na tym tle wyróżnia się niemal wyłącznie dorobek Charlotte Gooskens, która w latach 2011–2016 wraz z zespołem badała dystans między językami

co w efekcie generuje nowy (tj. innowacyjny w wymiarze normatywnym) i mniej lub bardziej dostępny poznawczo kod komunikatu (por. Waris, 2012: 133). Działanie to może – ale nie musi – mieć charakter intencyjny, co wiązać trzeba ze stopniem opanowania komunikacyjnej kompetencji językowej.

pokrewnymi w ramach projektu *Mutual Intelligibility of Closely Related Languages in Europe: Linguistic and Non- Linguistic Determinants* (Gooskens i in., 2018; zob. też Golubović, 2016)⁵. Jednak niedostatek analiz odnotować można wciąż w zakresie, który pozwoliłby przeorientować optykę systemową na indywidualno-komunikacyjną. Dzięki takiej zmianie perspektywy możliwe staje się również poświęcanie uwagi zjawiskom o charakterze nienormatywnym (jak *code mixing*), ale także odnoszenie się do teoretycznych ustaleń dotyczących redefiniowania pojęć, takich jak (*komunikacyjna*) *świadomość językowa*, które dotychczas tradycyjnie wiązano przede wszystkim z kulturą języka.

Eksperyment

Eksperyment przeprowadzono przy wykorzystaniu bodźca językowego cechującego się niejasnym statusem, co oznacza, że określenie przynależności językowej komunikatu nastręcza elementarnych trudności. Minutowe nagranie w formacie filmowym (odtworzone dwukrotnie) zawierało wypowiedź rodzimego użytkownika języka czeskiego, który zwraca się do polskich (polskojęzycznych) odbiorców⁶. Pozwala to

⁵ Więcej na temat projektu: <https://www.let.rug.nl/gooskens/?p=project> [dostęp: 6.05.2024].

⁶ Całość komunikatu podzielona jest na trzy odrębne fragmenty stanowiące połączone w wyniku montażu odpowiedzi na (nieumieszczone w nagraniu) pytania polskiego dziennikarza przeprowadzającego wywiad. Pierwszy fragment składa się z dwóch wypowiedzi (zdanie złożone podrzędnie oraz zdanie pojedyncze), drugi z czterech (zdanie złożone podrzędnie, dwa zdania pojedyncze i jedno wielokrotnie złożone), a trzeci z trzech (zdanie pojedyncze, równoważnik zdania, zdanie złożone współrzędnie). Łącznie w nagraniu znalazło się zaledwie 97 słów. Tematem wypowiedzi Stanisława Levego, czeskiego trenera piłkarskiego pracującego w klubie Śląsk Wrocław, jest sytuacja po rozegranym właśnie meczu rewanżowym z belgijską drużyną Club Brugge Koninklijke Voetbalvereniging w 2013 roku. Zob. <https://www.youtube.com/watch?v=JXisCtEZAQ> [dostęp: 18.04.2024].

na bezpieczne dokonanie założenia dotyczącego intencjonalnej polskojęzyczności wypowiedzi przy jednoczesnym stwierdzeniu mocno ograniczonych komunikacyjnych kompetencji językowych (ESOKJ, 2003: 99–100) prymarnie czeskojęzycznego nadawcy. W efekcie prezentowaną wypowiedź należy interpretować wyłącznie jako reprezentatywny przykład *code mixing*, a konsekwentne mieszanie kolejnych podsystemów nie pozwala na inne niż jedynie arbitralne rozstrzygnięcie kwestii dominacji cech jednego z języków pary czesko-polskiej. W szerszej perspektywie nakłada się na to również daleko idące podobieństwo obu systemów, które szacuje się na 26% (Nekvapil, Sloboda, Wagner, 2009: 31), niemal pełna zbieżność kategorii morfologicznych (z wyjątkiem marginalnej deprecjatywności i nieoddziałujących funkcjonalnie rozbieżności w zakresie kategorii rodzaju gramatycznego)⁷ oraz relatywnie podobna (swobodna, ale nie dowolna)⁸ organizacja linearnej płaszczyzny wypowiedzeń.

Przygotowana na potrzeby badań wstępnych ankietę pozwalała na przeanalizowanie podstawowego profilu językowego uczestników. Weryfikowano wiek, miejsce urodzenia i zamieszkania, ewentualne doświadczenia migracyjne oraz ich czas, posiadanie mieszkających za granicą bliskich, z którymi regularna komunikacja przebiega w języku innym niż polski (wraz ze wskazaniem takiego języka), a wreszcie także deklarowaną znajomość języków obcych.

W części analitycznej ankiety znalazło się sześć pytań, które miały pozwolić na ocenę stopnia możliwego zrozumienia wypowiedzi w skali 1–6 (1), sprawdzenie subiektywnego przyporządkowania przynależności językowej komunikatu (2), sprawdzenie zdolności

⁷ Dla polskiego odbiorcy czynnikiem neutralizującym kontrast jest analogiczny zestaw końcówek czeskiego M l.m. Przy czym z perspektywy czeskiej odmienne typologizowanie rodzaju w liczbie mnogiej polskich rzeczowników pozostaje z tego samego względu niezauważalne.

⁸ Szczegółowa analiza zachodniosłowiańskich kontrastów językowych na poziomie składniowym wskazuje na większą swobodę lokowania składników w przypadku wypowiedzeń polskich (por. Hofmański, 2014: 157–165).

ogólnego scharakteryzowania tematu wypowiedzi (3); dwa pytania szczegółowe odnosiły się do adresatów podziękowań (4) oraz wskazania zwyczajcy (5). Ostatnie pytanie (6) stanowiło rozszerzenie pytania trzeciego. Proszono w nim o zwięzłe, trzy-, czterozdaniowe streszczenie przebiegu tego, o czym mówi osoba na prezentowanym nagraniu. W ten sposób sprawdzeniu ulegało zarówno rozumienie globalne, jak i realna możliwość dotarcia do elementów bardziej szczegółowych w planie wartości informacyjnej komunikatu. Jednocześnie każdorazowe wskazanie odczuwanej trudności rozumienia dało obraz postawy (nastawienia) względem nienormatywnego komunikatu, który dodatkowo został także spozycjonowany w opozycyjnym spektrum język obcy – język rodzimy.

Eksperyment przeprowadzono w grupie młodych ludzi, rozpoczynających edukację akademicką. Kształt metryczki pozwalał również na ewentualną identyfikację uczestników studiujących bohemistykę lub uczących się języka czeskiego jako obcego. Obecności takich osób jednak nie stwierdzono, co ostatecznie wyeliminowało ryzyko zakłóceń. W badanej grupie dominowali studenci prymarnie polskojęzyczni.

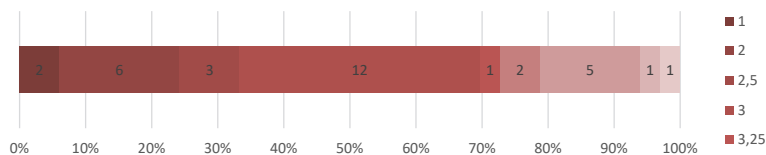
Wyniki eksperymentu

Grupa badawcza składała się z $N = 33$ studentów, podzielonych na dwie podgrupy o liczebności $N_1 = 15$ i $N_2 = 18$, w wieku od 18 do 42 lat, spośród których 31 urodziło się w Polsce i tyłuż posługuje się językiem polskim jako rodzimym. Wiek większości respondentów mieścił się w przedziale 18–21 lat (82%). Jest to o tyle ważne, że dobór grupy badawczej miał uwzględniać udział osób młodych, po zakończonej akwizycji języka pierwszego, przy jednoczesnym maksymalnym ograniczaniu ewentualnych kompetencji analitycznych związanych z nabywanymi w czasie kształcenia akademickiego nawykami i umiejętnościami językowymi.

Ciekawie prezentuje się kwestia identyfikacji języka wypowiedzi. Zaledwie siedmioro badanych nie wskazało języka polskiego – oznacza

to, że 79% uczestników identyfikuje wypowiedź jako przykład wykorzystania ich języka rodzimego lub aktualnie dominującego języka ich otoczenia (w grupie tej znalazło się dwoje cudzoziemców). Dziewięć (26%) potwierdziło identyfikowanie niepolskich cech innego języka/dialektu słowiańskiego, a troje respondentów błędnie wskazało cechy śląskie (niespełna 9%). Aż sześć osób zidentyfikowało w wypowiedzi cechy zachodniosłowiańskie (18%), a kolejne trzy (błędnie) cechy wschodniosłowiańskie.

Na tym tle interesująca wydaje się zatem (subiektywna) ocena stopnia rozumienia prezentowanej wypowiedzi. Mimo bezwzględnej przewagi wskazań przyporządkowujących ją do polskojęzycznej przestrzeni komunikacyjnej średnia ocena trudności wyniosła 2,95 w sześciostopniowej skali (gdzie 1 oznacza bardzo trudno, a 6 bardzo łatwo), mediana 3,00, a najczęstsza ocena (dominanta) 3,00 (12 wskazań). W kontekście dokonanej identyfikacji taka wartość może więc wydawać się niska.

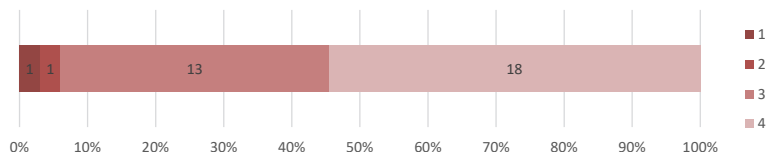

Ilustracja 1. Ocena trudności rozumienia komunikatu

Zgodnie z prezentowanymi założeniami kluczowym elementem badania było zweryfikowanie relacji pomiędzy subiektywną oceną trudności rozumienia wypowiedzi a obiektywną możliwością przetwarzania wartości informacyjnej komunikatu. W tym kontekście istotna staje się sama procedura weryfikacji. Z jednej strony bowiem ważna jest subiektywna ocena sformułowana wprost (celowe pytanie), z drugiej zaś same wyniki (punktacja) uzyskiwane na podstawie danych pozyskanych dzięki pytaniom kontrolnym.

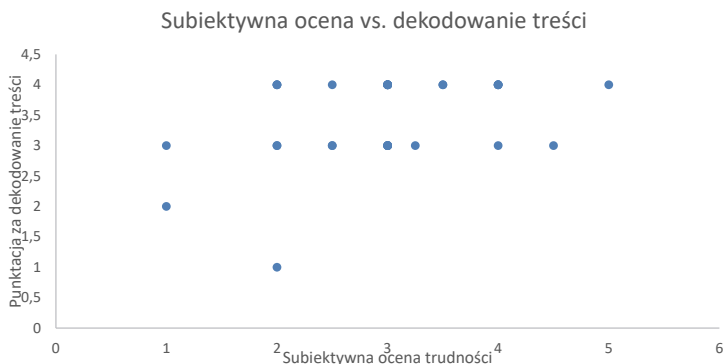
Wykorzystano przy tym punktację sumaryczną z analizy odpowiedzi na pytania weryfikujące dekodowanie wartości informacyjnej – suma

punktów (0 lub 1) w następujących kategoriach: 1) Czego dotyczyła wypowiedź? 2) Komu dziękuję? 3) Kto wygrał? 4) Ogólne streszczenie (zasięg od 0 do 4); rozkład punktacji: min 1, max 4, średnia 3,45, mediana 4,0, dominanta 4,0, wariancja 0,51.

Ilustracja 2. Dekodowanie treści – rozkład punktacji

Kluczowa dla badania była jednak korelacja między subiektywną oceną trudności rozumienia komunikatu o charakterze nienormatywnym a cechami *code mixing*. Tę relację graficznie ujmuje poniższe zestawienie:

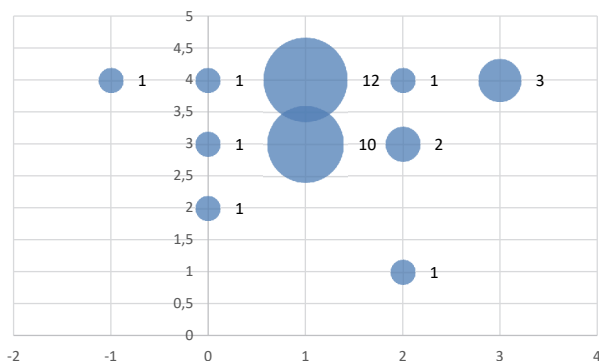

Ilustracja 3. Korelacja subiektywnej oceny trudności rozumienia komunikatu z obiektywną możliwością dekodowania wartości informacyjnej

Na podstawie zaprezentowanych danych można stwierdzić, że w grupie badawczej punktacja była wyrównana (3–4) niezależnie od subiektywnej oceny trudności, poza dwoma odstającymi obserwacjami. Otwiera to tym samym przestrzeń do analizy przyczyn tego faktu. By móc podjąć się odpowiedzi na to pytanie, należy wziąć pod uwagę

kwestię identyfikacji języka wypowiedzi z rozszerzeniem uwzględniającym jego cechy szczególne wskazywane przez uczestników badania w sposób dowolny i spontaniczny.

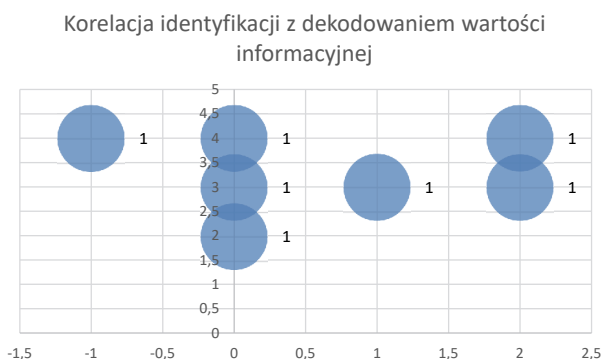
W badanej grupie poza dominującym przekonaniem co do „swojskości” (polskości) komunikatu dodatkową wartość miała także prawidłowość przypisania określonych cech obcych zgodnie z opisem ujętym w początkowej części tego podrozdziału analizy. Przyznawano tym samym dodatkowe punkty za rozpoznanie niepolskich cech języków słowiańskich oraz wskazanie cech zachodniosłowiańskich, ale jednocześnie odejmowano za błędne wskazanie cech wschodniosłowiańskich. Zestawienie uzyskanych wartości z wynikami pomiaru obiektywnej możliwości dekodowania wartości informacyjnej komunikatu przedstawia się następująco:

Ilustracja 4. Korelacja identyfikacji cech językowych komunikatu (oś pozioma) z obiektywną możliwością dekodowania wartości informacyjnej (oś pionowa)

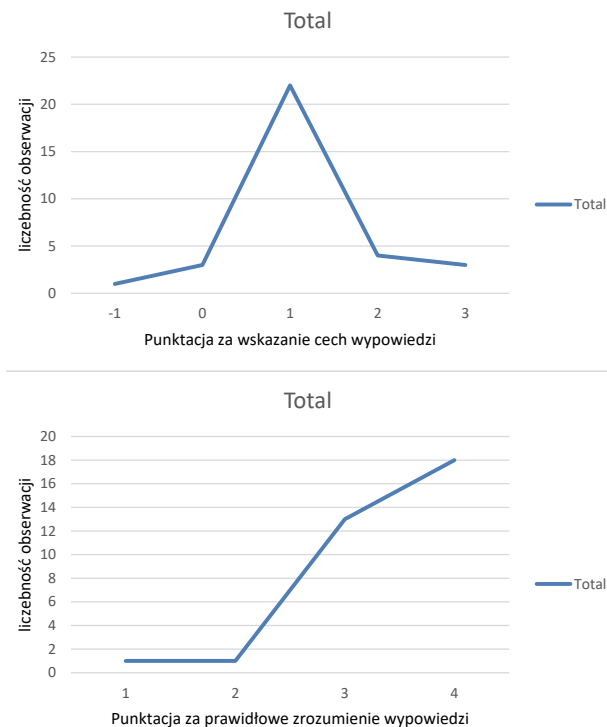
W tym zakresie dostrzec można brak wyraźnej korelacji – w badanej grupie znajdowały się zarówno osoby, które udzielały błędnych odpowiedzi przy określaniu cech językowych komunikatu, ale jednocześnie miały dobrą punktację za dekodowanie wartości informacyjnej tekstu, jak i odwrotnie. Największa grupa (graficznie reprezentowana poprzez wielkość bańki) zdobyła 1 punkt za określenie języka, natomiast za odkodowanie treści osoby z tej grupy uzyskiwały (również wysoką)

punktację w zakresie 3–4 pkt. Co ciekawe, po wykluczeniu z tego zbioru respondentów, którzy wskazali sam polski (oprócz jednej osoby, która wyróżniła cechy wschodniosłowiańskie przy jednoczesnym dobrym rozumieniu tekstu) uwidacznia się, że uczestnicy bez jakiegokolwiek prawidłowego czy błędnego wskazania cech dodatkowych mają zróżnicowaną punktację (2–4 pkt) dotyczącą dekodowania wartości informacyjnej – do pewnego stopnia podobną (3–4 pkt) jak ci, którzy odpowiedzieli, że komunikat nie reprezentuje użycia języka polskiego, ale zidentyfikowali obcość w układzie język słowiański i cechy zachodniosłowiańskie.

Ilustracja 5. Korelacja identyfikacji cech językowych komunikatu (oś pozioma) z obiektywną możliwością dekodowania wartości informacyjnej (oś pionowa) – grupa osób wskazująca język polski bez dodatkowych cech obcych

Interesująca wydaje się również kwestia rozkładu zmiennych w badanej grupie rodzimych użytkowników polszczyzny. W odniesieniu do wskazania języka – uwidacznia się rozkład zmierzający do normy w przypadku osób testowanych. Najwięcej jest wyników średnich, a w kierunku ekstremów liczebności maleją. Jednocześnie w odniesieniu do obiektywnej oceny możliwości dekodowania wartości informacyjnej komunikatu można odnotować, że dostrzegalna jest tendencja do zwiększania liczebności wraz ze wzrostem punktacji (poprawą wyników odnoszących się do testowania rozumienia).

Ilustracja 6. Rozkład zmiennych – rozpoznanie cech językowych (identyfikacja) i zdolność dekodowania wartości informacyjnej komunikatu

Wynika z tego, że w badanej grupie można dostrzec większą łatwość uchwycenia wartości informacyjnej komunikatu testowego niż zidentyfikowania samego kodu i jego cech.

Wnioski

Wyniki eksperymentu pozwalają stwierdzić, że w badanej grupie wyraźnie przeważa tendencja do zauważania i podkreślania cech „swojskich” (na niekorzyść dostrzegania „obcości” komunikatu). Jest to interesujące

szczególnie na tle niemożliwego rozgraniczenia cech czesko-polskich komunikatu i wskazania przewagi jednego ze współtworzących go kodów. W efekcie mogłoby to świadczyć o naturalnej skłonności użytkowników języków blisko spokrewnionych do pewnej formy ignorowania normy językowej tam, gdzie istnieje możliwość osiągnięcia porozumienia kosztem samej poprawności. Bezpośrednią konsekwencją takiej oceny będzie natomiast wyeksponowanie ponadjęzykowego wymiaru komunikacyjnej świadomości językowej i przynajmniej częściowe potwierdzenie tezy o jej interakcyjnym, ale także translingwalnym charakterze (por. Hofmański, 2021: 133–134).

Interesujących wniosków dostarczają również dane wynikające z dodatkowych wskazań pojawiających się w kontekście identyfikacji językowej. Z jednej strony dalszej weryfikacji wymagałaby kwestia nieprawidłowego dostrzegania cech wschodniosłowiańskich (co może dziwić o tyle, że w wyniku intensywnych procesów migracyjnych po rozpoczęciu przez Rosję pełnoskalowej agresji na Ukrainę nawet nieprzygotowani profesjonalnie uczestnicy eksperymentu muszą mieć stały i regularny kontakt z językiem ukraińskim i/lub rosyjskim, a co za tym idzie – z jego cechami kontrastującymi z polszczyzną), a z drugiej strony otwiera się ciekawy wątek w dyskursie silesianistycznym, który w perspektywie osobnych badań pozwoliłby na opis pozycjonowania śląszczyzny względem polszczyzny i czeszczyzny przez monolingwalnych⁹ rodzimych użytkowników języka polskiego. Potencjalnie bowiem zarysowuje się tu tendencja do lokowania śląszczyzny jako kodu komunikacyjnie znajdującego się w pozycji pomiędzy polszczyzną a czeszczyzną (subiektywne poczucie większej dostępności komunikacyjnej w porównaniu do innych nielechickich języków zachodniosłowiańskich).

Osobnego podkreślenia wymaga fakt, iż w próbie badawczej nie uwidoczniła się wyraźna korelacja między poczuciem subiektywnej

⁹ W tym kontekście zmienną warunkującą będzie brak cech multilingwizmu w odniesieniu do języków blisko spokrewnionych oraz śląszczyzny / śląskiej odmiany regionalnej polszczyzny. Znajomość innych języków spoza grupy słowiańskiej jest w tej perspektywie kwestią wtórną.

trudności a obiektywnymi możliwościami rozumienia (prosty współczynnik korelacji liniowej między oceną trudności a punktacją uzyskaną za dekodowanie treści wyniósł zaledwie 0,40). W grupie rodzimych użytkowników języka czeskiego, którzy będą stanowić grupę kontrolną w kolejnym etapie badań, można oczekiwać podobnej tendencji do zauważania i podkreślania cech identyfikacyjnych własnego języka i wynikającego z tego poczucia swojskości. Brak korelacji między poczuciem trudności a obiektywną dostępnością wartości informacyjnej bodźca językowego jest przy tym zjawiskiem, które trzeba w tej grupie zweryfikować ponownie.

Ostatnią kwestią pozostaje statystyczna relacja między „swojskością” komunikatu a poczuciem trudności jego rozumienia. W badanej grupie takiej zależności, co ciekawe, nie widać. Dalsze wnioski wymagałyby jednak kolejnych, bardziej ukierunkowanych badań.

Podsumowanie

Niniejszy eksperyment jest pierwszym i kluczowym etapem badań, dzięki którym możliwe staje się lepsze rozpoznanie mechanizmów rządzących komunikacją translingwalną, co docelowo pozwoli konsekwentnie rozbudowywać teorię interkomprehensji w zakresie odpowiadającym preferencjom użytkowników języków blisko spokrewnionych. Drugi etap badań – w grupie czeskiej – poprzez (nie-)wyeksponowanie symetrii może stać się przyczynkiem do odsłonięcia mechanizmów powtarzalnych i stałych dla tego fenomenu, a także dopełnić obraz funkcjonalnego charakteru relacji między mieszaniem kodów a międzyjęzykową komunikatywnością.

Analiza kontaktu językowego wykraczająca poza „statyczną” kwestię transferów systemowych stwarza także niepowtarzalną szansę zrozumienia zjawisk towarzyszących procesowi glottodydaktycznemu. W przypadku polszczyzny jest to niezwykle istotny kontekst ze względu na statystyczną dominację rodzimych użytkowników języków

blisko spokrewnionych wśród uczestników kursów językowych. Wnioski wypływające z tak zaprojektowanych badań – przede wszystkim w zakresie tendencji do rozpoznawania cech bliskich i swoistego pomijania cech obcych – stanowią jednocześnie trafne uzasadnienie konieczności postulowanego wcześniej redefiniowania świadomości językowej.

Literatura

- ESOKJ – Council of Europe: Coste D., North B., Sheils J., Trim J., 2003, *Europejski system opisu kształcenia językowego*, przeł. W. Martyniuk, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa.
- Gębał P., 2016, *Interkomprehensja, strategie mediacyjne i nauczanie języków obcych*, w: *Tłumaczenie dydaktyczne w nowoczesnym kształceniu językowym*, red. E. Lipińska, A. Seretny, Księgarnia Akademicka, Kraków, s. 77–94.
- Golubović J., 2016, *Mutual Intelligibility in the Slavic Language Area*, Center for Language and Cognition, Groningen.
- Gooskens Ch. i in., 2018, *Mutual Intelligibility between Closely Related Languages in Europe*, „International Journal of Multilingualism”, vol. 15, s. 169–193, <http://dx.doi.org/10.1080/14790718.2017.1350185>.
- Hofmański W., 2014, *Transfer ujemny a kompetencja językowa. Język polski w nauczaniu Słowian*, Karolinum, Praga.
- Hofmański W., 2015, *Pop(lingwo)kultura – lingwistyka kontaktowa jako kolaż dyscyplin*, „Postscriptum Polonistyczne”, nr 15, s. 27–44.
- Hofmański W., 2019, *Leksykalno-komunikacyjne aspekty słowiańskiej interkomprehensji*, „Prace Językoznawcze”, nr 21/2, s. 57–70, <https://doi.org/10.31648/pj.3902>.
- Hofmański W., 2021, *Świadomość i intuicja językowa w perspektywie fenomenu interkomprehensji*, „Slavica Wratislaviensia”, nr 174, s. 123–136, <https://doi.org/10.19195/0137-1150.174.10>.
- Nábělková M., 2008, *Slovenčina a čeština v kontakte: Pokračovanie príbehu*, Veda, Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV.
- Nekvapil J., Sloboda M., Wagner M., 2009, *Mnohojazyčnost v České republice. Základní informace*, Nakladatelství lidové noviny, Praha.

- Saturno J., Gębał P., 2022, *Interkomprehensja w nauczaniu języka polskiego jako obcego (jpjo) Słowian wschodnich*, „Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców”, nr 29, s. 213–229.
- Tambor J., 2008, *Etnolekt śląski jako język regionalny. Uzasadnienie stanowiska*, w: *Śląsko godka. Materiały z konferencji „Śląsko godka – jeszcze gwara czy już język” z 30 czerwca 2008 roku*, red. J. Tambor, Gnome, Katowice, s. 116–119.
- Waris A.M., 2012, *Code Switching and Mixing (Communiaction in Learning Language)*, „Jurnal Dakwah Tabligh”, no. 13, s. 123–135.

Netografia

<https://www.let.rug.nl/gooskens/?p=project> [dostęp: 6.05.2024].

<https://www.youtube.com/watch?v=JXisCtEZAQZ> [dostęp: 18.04.2024].

WOJCIECH HOFMAŃSKI – PhD, Institute of Polish Philology, Adam Mickiewicz University in Poznań, Poland / dr, Instytut Filologii Polskiej, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Polska.

A specialist in Polish philology, linguistics, and glottodidactics. He is a member of the Society of Lovers of the Polish Language (Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego), the editorial board of the *Biuletyn Polonistyczny* at the Institute of Literary Research of the Polish Academy of Sciences (IBL PAN), and the “Bristol” Association of Polish and Foreign Teachers of Polish Culture and Polish as a Foreign Language. From 2013 to 2017, he was a lecturer at the Department of Central European Studies at Charles University. Since 2017, he has been an assistant professor at the Institute of Polish Philology at Adam Mickiewicz University. His research interests include psycholinguistics, contact linguistics, and Polish-language glottodidactics. He focuses particularly on intercomprehension and the study of interactions between related linguocultures. He is the academic editor of the series *Adam Uczy – Adam Mickiewicz University Textbooks* (published by Adam Mickiewicz University Press) and the head of the Centre for Polish Language and Culture for Foreigners at Adam Mickiewicz University.

Polonista, językoznawca, glottodydaktyk. Członek Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, rady „Biuletynu Polonistycznego” przy IBL PAN oraz Stowarzyszenia „Bristol”. W latach 2013–2017 wykładowca w Katedrze Studiów Środkowo-europejskich Uniwersytetu Karola. Od 2017 roku adiunkt w Instytucie Filologii Polskiej UAM. Prowadzi badania obejmujące psycholingwistykę, lingwistykę kontaktową, a także glottodydaktykę polonistyczną. Przedmiotem swojego zainteresowania uczynił fenomen interkomprehensji oraz problematykę interakcji pokrewnych lingwokultur. Jest redaktorem naukowym serii AdaM Uczy – Adam Mickiewicz University Textbooks (Wydawnictwo Naukowe UAM) oraz kierownikiem Studium Języka i Kultury Polskiej dla Cudzoziemców UAM.

E-mail: wojciech.hofmanski@amu.edu.pl